

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

М. ПАНОВ

*доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
завідувач кафедри кримінального права № 2
(Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»)*

І. ЗІНЧЕНКО

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права № 2
(Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»)*

11–12 жовтня 2012 р. Національним університетом «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» спільно з Науково-дослідним інститутом вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України та Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація кримінального права» була проведена Міжнародна науково-практична конференція «Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність».

У роботі конференції взяли участь понад 160 науковців-спеціалістів у галузі кримінального, кримінально-процесуального права, кримінології, криміналістики з України, Російської Федерації, Німеччини. Своїх пред-

ставників на участь у конференції направили провідні навчальні й наукові колективи Києва, Харкова, Одеси, Донецька, Львова, а також представники Конституційного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України із розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної служби України з контролю за наркотиками тощо. Серед учасників конференції були присутні 5 академіків і 5 членів-кореспондентів Національної академії правових наук України, 31 доктор і понад 80 кандидатів юридичних наук.

За традицією робота міжнародної науково-практичної конференції була відкрита вступним словом ректора Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Президента Національ-

ної академії правових наук України, доктора юридичних наук, професора, академіка НАН України та НАПрН України **В. Тація**, який зазначив, що конференція є визначною, а головне своєчасною подією в науковому житті України, адже за останній рік в українському суспільстві відбулися вагомі перетворення, серед яких реформування органів кримінальної юстиції, зміна пріоритетних напрямів державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, прагнення законодавця гармонізувати національне законодавство відповідно до світових стандартів.

Перш за все в якості важливої події було відзначено прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, орієнтованого на удосконалення правового регулювання у сфері кримінальної юстиції – досудо-

вого слідства і розгляду в судах кримінальних справ, привнесення у нього європейських стандартів та цінностей, перетворення неухильного дотримання прав людини у ключову ідею кримінального процесу. Зазначені чинники не могли не позначитися на стані кримінального законодавства і подальшого розвитку науки кримінального права, адже КПК закріпив чимало нових інститутів, таких як кримінальне правопорушення, кримінальний проступок, угода про визнання вини або примирення тощо, які належать до змісту кримінально-правового регулювання. Все це вимагає переосмислення усталених позицій та вироблення нових підходів до розуміння сутності основних інститутів кримінального права, ревізії положень кримінального законодавства щодо приведення його норм у відповідність

Вступне слово доктора юридичних наук, професора, академіка НАН України та НАПрН України В. Тація

із приписами інших галузей законодавства та узгодження відповідних правових приписів у межах самого кримінального законодавства.

За таких умов наукова спільнота і передусім фахівці з кримінального права не можуть залишатися осторонь від тих трансформаційних перетворень, які змушують знову і знову повертатися до обговорення найбільш актуальних і наболілих проблем розвитку науки кримінального права.

Таким чином, наразі існує гостра потреба в осмисленні найбільш важливих питань теорії кримінального права і практики його застосування, підвищенні ефективності здійснення кримінально-правової політики, визначенні шляхів удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність, а також в обміні досвідом із науковцями та практичними працівниками зарубіжних країн.

У подальшому академік В. Тацій окреслив коло проблем, які потребують поглибленого наукового аналізу і дослідження. Зокрема, наріжним питанням реформування кримінального законодавства України є запровадження інституту кримінального проступку. Вирішення цього непростого завдання вимагає ретельного його вивчення, передусім, на доктринальному рівні. Вкрай принциповим є питання щодо виправданості та можливості віднесення до категорії кримінального проступку окремих адміністративних правопорушень, оскільки наслідком цього стане розширення меж криміналізації, що не відповідає принциповим напрямам розвитку кримінального законодавства України.

Досить болючою для українського суспільства є проблема протидії корупції. Незважаючи на те, що Україна рухається у напрямку розробки й впровадження антикорупційних за-

ходів, які знайшли інституційне оформлення в численних нормативно-правових актах, у створенні спеціальних державних органів, наділених повноваженнями у сфері боротьби з корупцією, ефективність втілення нормативних приписів у правозастосовну діяльність залишається ще не на належному рівні.

Гострою залишається проблема надмірного і невиправданого динамізму, так званої новелізації кримінального законодавства. Хаотичність і безсистемність внесення змін і доповнень до КК України негативно впливає на ефективність правозастосовної практики, яка втрачає спроможність адекватно реагувати на ці мінливі процеси. Спорідненість проблем у країнах СНД, які протягом тривалого часу були об'єднані єдиним геополітичним простором, робить актуальними дослідження у сфері міжнародного й порівняльного кримінального права, а обмін позитивним досвідом із західноєвропейськими державами сприяє інтеграції національного правового поля у міжнародний простір правотворення і правозастосування.

Академік В. Тацій побажав учасникам міжнародної конференції успішної роботи, підкресливши, що тільки з урахуванням останніх здобутків юридичної науки, за умови щільної співпраці науковців і практичних працівників, відкритості перед міжнародною громадськістю стає можливим глибокий аналіз існуючих проблем, що сприяє подальшому розвитку теорії кримінального права та практики застосування законодавства про кримінальну відповідальність, забезпеченню належної якості кримінального законодавства та успіхів у боротьбі зі злочинністю.

На пленарному засіданні було заслухано 13 доповідей, у яких визнача-

лися принципів, фундаментальні проблеми, що обговорювалися на конференції.

З науковою доповіддю «Кримінальна відповідальність в контексті сучасних тенденцій відправлення правосуддя» виступив Голова Конституційного Суду України **А. Головін**.

Доповідач дослідив актуальні питання визначення кримінальної відповідальності як важливої складової кримінального і кримінально-процесуального права. Особливу увагу він приділив аналізу вітчизняного кримінально-процесуального законодавства та його відповідності загальноновизнаним міжнародним стандартам, зокрема в частині захисту прав та законних інтересів потерпілих від злочину. Він зазначив, що з набуттям чинності новим КПК України має значно покращитися механізм забезпечення прав жертви злочину на відшкодування завданих їй збитків та моральної шкоди. Проте попри наявність позитивних змін слід констатувати, що вітчизняний механізм поновлення майнових прав та інтересів потерпілого від злочину є ще недосконалим, адже навіть якщо особу, що вчинила злочин, встановлено й притягнуто до кримінальної відповідальності, то це ще не означає цілковитого відшкодування завданої нею шкоди життю, здоров'ю та майновим інтересам потерпілого. Адже ця особа може виявитися недієздатною або неосудною, перейти на нелегальне положення з метою ухилення від правосуддя, бути неплатоспроможною тощо. Отже, є підстави стверджувати, що потерпілий (жертва злочину) не завжди може розраховувати на швидке і повне відновлення його порушених прав, оскільки вітчизняне законодавство наразі не передбачає надійних гарантій відшкодування майнової та

немайнової шкоди, завданої особі у зв'язку з учиненням проти неї злочину або іншого правопорушення.

Кримінальне законодавство більшості зарубіжних демократичних країн ґрунтується на принципі: якщо злочинне порушення прав і свобод особи є встановленим фактом, їх відновлення, у тому числі шляхом відшкодування завданої потерпілому шкоди, є обов'язком держави. Закордонний досвід свідчить, що у більшості країн за рахунок держбюджету компенсується шкода, спричинена життю та здоров'ю громадян. Для відшкодування інших видів злочинної шкоди існує система обов'язкового страхування або спеціальні державні та громадські фонди, можливість створення яких передбачається низкою міжнародних конвенцій.

У цьому аспекті, зазначив А. Головін, доцільно вивчити досвід інших країн із запровадження так званого відновлюваного правосуддя.

У доповіді доктора юридичних наук, професора, завідуючого кафедрою кримінального права і кримінології Кубанського державного університету, заслуженого юриста Російської Федерації **В. Коняхіна** аналізувалася Загальна частина КК РФ і стратегія його реформування. Він вважає, що Загальна частина є філософською та методологічною базою кримінального права і тому *a priori* повинна менш за все піддаватися коригуванням, тим більше швидкоплинним та неузгодженим характеру. Очевидно, що навіть незначні зміни приписів Загальної частини КК призводять до кардинальних змін і перерформування як концептуальних засад окремих інститутів, так і системи кримінального права в цілому.

Узагальнення позитивного досвіду кримінального законотворення інших країн, матеріалів вітчизняної судової

практики дозволяють визначити стратегічні засади і перспективні напрями вдосконалення Загальної частини КК РФ, а вони є такими. По-перше, це забезпечення «галузевої чистоти» інститутів, що її утворюють. По-друге, це перегляд традиційних поглядів на коло суб'єктів кримінально-правових відносин і виокремлення в якості одного із суб'єктів таких відносин, поряд з особою, яка вчинила злочин, і державою, потерпілого від злочину. Третім важливим напрямом удосконалення Загальної частини КК РФ професор В. Коняхін вважає розширення кола осіб, що є суб'єктами злочину, і поширення кримінальної відповідальності за окремі злочини на юридичних осіб. По-четверте, підвищення якості кримінального законодавства і забезпечення внутрішньої узгодженості кримінально-правових норм передбачає розроблення і впровадження у галузеву «матерію» окремого інституту тлумачення термінів, що використовуються у КК РФ. Оскільки зміст цього інституту має поширюватися на весь КК, цілком логічним було б надання йому статусу самостійного розділу, помістивши останній після декларації принципів на друге місце у Загальній частині КК РФ.

Підсумовуючи викладене, В. Коняхін зазначив, що запропонована ним модель реформування Загальної частини КК РФ може слугувати певним орієнтиром для продовження і розвитку теоретичних досліджень у цьому напрямі.

Велику зацікавленість учасників конференції викликала доповідь професора кримінального права і кримінології, завідуючого кафедрою факультету права Університету Гете м. Франкфурту на Майні (Німеччина) **П.-А. Альбрехта**, темою якої була заміна принципу вини поняттям ризи-

ку та доцільність збереження цього принципу в європейському кримінальному праві.

Доповідач зазначив, що розвиток загального європейського кримінального права здійснюється на певних принципах. Наразі в якості масштабу розуміння вини в європейському кримінальному праві більше не застосовується особисте ставлення за провину. У теорії поширюються наукові сумніви щодо відповідності основного принципу вини методам і засобам управління комплексними проблемами сучасного суспільства. Вважається, що принцип індивідуалізації відповідальності не здатний впоратися зі структурними проблемами управління світовою інтеграцією. Через це у великій кількості законопроектів містяться пропозиції щодо запровадження караності юридичних осіб. Це означає, що особиста відповідальність більше не перебуває у фокусі уваги кримінального права. Професор П.-А. Альбрехт вважає, що за такої постановки питання категорія «вина», як кримінально-правова категорія, у проектах розвитку європейського кримінального права практично «втрачається», а тому нормативний принцип вини потребує підтримки, як такий, що впливає на суворість покарання.

Питанням реформування і вдосконалення законодавства України про наркотики і проблемам, які його супроводжують, присвятив свою доповідь доктор юридичних наук, професор, Голова Державної служби України з контролю за наркотиками **В. Тимошенко**. Він зазначив, що система кримінального правосуддя, поза сумнівом, відіграє ключову роль у протидії незаконному обігу наркотиків і боротьбі із наркозлочинами. Оцінка ефективності цієї системи в сучасних умовах повинна бути двовекторною,

надаючи відповіді на запитання: по-перше, наскільки вона забезпечує адекватність боротьби з наркозлочинністю, і, по-друге, як знизити негативні наслідки зловживання наркотиками та вирішити у зв'язку з цим медичні й соціальні проблеми.

У чинному КК України міститься низка норм (XIII розділ Особливої частини КК), що регулює питання відповідальності за злочини у сфері незаконного обігу наркотиків. У цих нормах з необхідною повнотою і водночас з достатньою деталізацією сформульовані склади відповідних злочинів, що є необхідною умовою їх ефективного застосування. Як свідчить статистика, 70 % кримінальних справ у сфері незаконного обігу наркотиків пов'язані із притягненням до кримінальної відповідальності осіб за зберігання без мети збуту невеликої кількості наркотиків (для особистого споживання). Водночас аналіз міжнародного досвіду застосування кримінальних норм у цій сфері свідчить, що будувати кримінальну політику на масовому покаранні наркоспоживачів не доцільно, оскільки це навряд чи приведе до бажаного результату. До того ж це не допоможе вирішити проблему боротьби з незаконним обігом наркотиків і не є тим ключовим чинником, що сприяє зниженню рівня зловживання ними.

У зв'язку з цим слід порушити питання про зміну фокусу правоохоронних стратегій. Правоохоронна система має спрямовувати свій потужний потенціал, насамперед, на наркобізнес, а не на його жертв. Потрібно змінити ставлення до наркозалежних: перш за все – це хворі люди, яким потрібно лікування. Наркозалежні потребують медичної та соціальної допомоги, тому держава має захищати їх права, а не карати.

В. Тимошенко вважає, що необхідно переглянути пріоритети правоохоронної діяльності у протидії незаконному обігу наркотиків, сконцентрувати зусилля правоохоронців на боротьбі з наркозлочинністю, а не імітувати боротьбу з наркобізнесом шляхом притягнення до кримінальної відповідальності наркоспоживачів, тоді як наркодилери залишаються на свободі. Одночасно слід посилити кримінальну відповідальність за продаж наркотиків молоді, оптове незаконне розповсюдження наркотиків, за відмивання «брудних» грошей, одержаних шляхом наркобізнесу, тощо.

Обговорення наукових доповідей пленарного засідання продовжилось на секційних засіданнях, які працювали за п'ятьма напрямками. На першій секції розглядалися сучасний стан і перспективи розвитку науки кримінального права. З доповідями і науковими повідомленнями виступили професори **В. Мисливий, В. Куц, В. Тютюгін, Є. Фесенко, П. Фріс**, доценти **І. Зінченко, М. Палій, Є. Шевченко** та інші науковці.

Робота другої секції була присвячена теоретичним та прикладним проблемам розвитку Особливої частини кримінального права. У її роботі взяли участь професори **В. Борисов, В. Батиргарєєва**, доценти **Г. Анісімов, В. Касинюк, В. Киричко** та інші вчені.

На засіданнях третьої та четвертої секцій відповідно обговорювалися проблеми міжнародного та порівняльного кримінального права і криминології, а також міжгалузеві зв'язки і взаємодія науки кримінального права із суміжними галузями знань. У наукових доповідях і повідомленнях учасників цих секцій, зокрема професорів **О. Бантишева, А. Музики, О. Шостко**, доцента **М. Архіпцева** та інших мова йшла про актуальні

проблеми юридичної науки та правоохоронної діяльності, пошуки оптимальної моделі кримінальної політики, протидію організованій злочинності в Україні в контексті зарубіжного досвіду, вдосконалення міграційного законодавства тощо.

Учасники п'ятої секції молодих вчених розглядали питання вдосконалення кримінальної відповідальності за окремі злочини, деякі аспекти реалізації кримінально-правової політики, міжнародного співтовариства у сфері боротьби із злочинністю та перспективи розвитку науки кримінального права.

Розглянувши й обговоривши основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність, міжнародна науково-практична конференція зазначає:

1. За сучасних умов боротьба зі злочинністю набуває особливого значення, що зумовлено, зокрема: якісно-кількісними змінами її характеру, форм, способів і засобів вчинення злочинів, зростанням корисливої та насильницької злочинності, набуванням нею організованого та транснаціонального характеру.

2. Наразі спостерігається поширення і трансформація злочинності у сфері громадської, екологічної, інформаційної безпеки, новітніх технологій, банківської діяльності, поширюються злочини терористичної направленості, з'являються нові форми злочинності із використанням електронно-обчислюваних машин («кіберзлочинність») тощо.

3. Насильницькі злочини все частіше пов'язані із використанням зброї, вибухових та сильнодіючих речовин, доволі багато з них (вбивства, тяжкі тілесні ушкодження) вчиняються на замовлення або з виконанням потер-

пілим службового чи громадського обов'язку, або з хуліганських мотивів. Набули поширення злочини, пов'язані з корупційними діяннями, зловживанням владою або службовими повноваженнями.

4. Виникнення нових, до теперішнього часу невідомих форм суспільно небезпечної поведінки, вчинення злочинів за допомогою нових і удосконалених способів та з використанням сучасних технічних засобів потребують відповідних змін законодавства України про кримінальну відповідальність. Слід зазначити, що суттєве оновлення змісту норм інших галузей законодавства, які становлять зміст бланкетних диспозицій закону про кримінальну відповідальність, а також прийняття Кримінального процесуального кодексу України мають неабиякий вплив на сучасне розуміння окремих кримінально-правових понять, категорій та інститутів, що потребує їх подальшого дослідження.

5. Винесені на розгляд конференції наукові проблеми кримінального права та пропозиції щодо вдосконалення чинного КК України відображені у «Збірнику тез наукових доповідей і повідомлень конференції» і заслуговують безумовної уваги з боку відповідних державних органів на предмет їх використання у нормотворчому процесі й у правозастосовній практиці.

Вислухавши й опрацювавши пропозиції науковців щодо визначення основних напрямів розвитку кримінального права і шляхів вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність, конференція вважає за необхідне зазначити таке:

1. У сфері загальних питань організації та планування наукових досліджень з кримінального права:

1.1. Вважати за необхідне проведення наукових досліджень насамперед із

фундаментальних проблем кримінального права, які одночасно мають бути пов'язані з їх прикладною спрямованістю, тобто з опрацюванням пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність і практики його застосування. Ці дослідження повинні ґрунтуватися на сучасній методології правознавства, включаючи методи пізнання об'єктів, що становлять зміст кримінального права, з використанням широкого кола пізнавальних процедур, зокрема законів і категорій діалектики як загальнонаукового методу, законів і правил формальної логіки, засобів і прийомів формалізації, моделювання, абстрагування тощо, і спиратися при цьому на широкі та ґрунтовні узагальнення практики застосування кримінально-правових норм.

1.2. Визнати такими, що мають фундаментальний характер: наукові дослідження у сфері розробки вчень про джерела кримінального права, кримінально-правові норми, кримінальний закон, кримінально-правові відносини, кримінальну відповідальність та звільнення від неї, про злочин та його кримінально-правову характеристику, склад злочину та його елементи, співучасть у злочині, незакінчений злочин, множинність злочинів, покарання та їх види, призначення покарання та звільнення від нього, відповідальність за окремі види злочинів та їх групи, подальше дослідження теорій причинного зв'язку, вини, розробка й обґрунтування тих чи інших кримінально-правових концепцій тощо.

1.3. Наукові дослідження прикладного характеру у кримінальному праві повинні свідчити про їх практичну направленість. Вони мають проводитися в єдності з фундаментальними, використовуючи результати останніх та

базуючись на теоріях і концепціях, розроблених ними, спираючись одночасно на достатньо репрезентативну емпіричну базу в галузі законотворення і практики застосування закону про кримінальну відповідальність.

1.4. Пропозиції щодо удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність та практики його застосування, розроблені за результатами наукових досліджень, мають бути обґрунтованими, спиратися на серйозну теоретичну базу, виходити із загальнотеоретичних принципів, а також демократичних і гуманістичних засад кримінального права.

1.5. Вищим юридичним навчальним закладам, науковим і дослідницьким юридичним установам різних відомств при плануванні розробки довгострокових та короткострокових програм досліджень з кримінального права слід належним чином координувати цю діяльність не допускаючи при цьому дублювання тематики досліджень, уникаючи дрібних тем та обрання тем, що не мають істотного теоретичного та практичного значення. У зв'язку з цим конференція звертається до Президії Національної академії правових наук України як державної установи, основним завданням якої є, зокрема, координація, організація і проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі держави і права, з пропозицією посилити вплив на координацію організації та планування наукових досліджень з кримінального права в Україні.

1.6. Необхідно підвищити вимоги до якості кандидатських і докторських дисертацій, серед яких нерідко зустрічаються праці низького рівня або такі, що не мають обґрунтованої наукової концепції та достатньої теоретичної і практичної значущості й новизни, а пропозиції щодо удоскона-

лення чинного законодавства і практичного його застосування позбавлені необхідного теоретичного обґрунтування.

2. У сфері організації наукових досліджень та розробки проблем загальної частини кримінального права й удосконалення чинного КК України:

2.1. Узгодити на державному рівні процедуру внесення змін до чинного Кримінального кодексу України шляхом їх розширеної аргументації з публічним обговоренням за участю наукової громадськості, актуальності та необхідності оновлення законодавства про кримінальну відповідальність, відповідності таких новел Конституції України, міжнародно-правовим актам, що ратифіковані Верховною Радою України, основоположним концептуальним засадам, на яких базується КК, традиціям та системі національного законодавства, теоретичним засадам кримінального права, принципам і відправним положенням кримінального правозастосування. Ця діяльність має бути впорядкована в напрямі забезпечення стабільності законодавства про кримінальну відповідальність і водночас бути динамічною, оптимально відображати соціально-правову реальність.

Неприпустимі хаотичні, безсистемні та швидкоплинні зміни законодавства про кримінальну відповідальність, які не враховують системний характер кримінального права і тим самим порушують логічні засади цього законодавства, внаслідок чого воно набуває ознак суперечливості, у зв'язку з чим порушується принцип узгодженості його норм.

З цього приводу конференція звертається до органів кримінальної юсти-

ції, державної влади, а також до Президії Національної академії правових наук України та керівництва Всеукраїнської громадської організації «Асоціація кримінального права» щодо здійснення впливу на упорядкування законотворчої діяльності, а саме:

2.2. З метою належного виконання органами державної влади та кримінальної юстиції роботи з підготовки проектів нормативно-правових актів і внесення змін до Кримінального кодексу, а також пропозицій щодо удосконалення правозастосування конференція вважає за необхідне залучати до цієї діяльності відомих та авторитетних фахівців у галузі кримінального права, широку громадськість з урахуванням вимог та пропозицій, які були висвітлені під час конференції та опубліковані у збірнику тез наукових доповідей та повідомлень*.

2.3. Для подальшої гуманізації кримінального законодавства й обмеження засобів кримінально-правового примусу (покарання) визнати актуальною розробку інституту кримінального проступку, що надасть можливість обґрунтувати декриміналізацію певних груп суспільно небезпечних діянь, які нині належать до категорії злочинів невеликої тяжкості.

Втім, підходити до запровадження у КК категорії кримінального проступку слід вкрай обережно і виважено. Наприклад, як варіант, це можливо шляхом: а) доповнення статей 11, 12 та ін. КК такою категорією діянь, як кримінальні проступки, до яких можуть бути віднесені суспільно небезпечні діяння, які зараз визнаються злочинами невеликої тяжкості і за які передбачені покарання, не пов'язані з позбавленням волі (цю категорію

* Див.: Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (11–12 жовт. 2012 р.) / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х., 2012.

діянь можна було б розширити за рахунок деяких адміністративних правопорушень); б) встановлення пільгових умов для застосування всіх інститутів кримінального права (строків давності, призначення покарання за сукупністю, умовно-дострокового звільнення, судимості тощо) у випадках вчинення кримінальних проступків; в) визначення спрощеної процедури притягнення до відповідальності осіб, які вчинили кримінальні проступки; г) введення (створення) інституту спеціалізованих судів, до компетенції яких і належав би розгляд справ (за спрощеною процедурою) про кримінальні проступки.

Заслугують також на подальшу розробку проблеми звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування, а також кримінальної відповідальності неповнолітніх.

2.4. Підтримати загальні світові тенденції розвитку законодавства про кримінальну відповідальність щодо гуманізації покарання у кримінальному праві, яка полягає у відмові від смертної кари, в більш широкому застосуванні альтернативних санкцій, в яких зазначалися б і покарання, не пов'язані з позбавленням волі (штраф, громадські роботи, домашній арешт тощо), в оновленні механізму призначення покарань. Слід зазначити, що такі зміни стосуються не тільки видозмінення санкцій, які передбачають перехід до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, а й торкаються більшості основоположних інститутів Загальної частини КК, і перш за все, інститутів злочину та покарання.

2.5. Виважено ставитися у процесі наукових досліджень законотворчої та правозастосовної діяльності до якості юридичних текстів нормативно-правових актів, досконалості правових

термінів і дефініцій, зважаючи при цьому на недопущення двозначності термінології, необхідності усунення полісемії, логічних помилок при з'ясуванні змісту правових понять і категорій, норм і інститутів кримінального права. Крім того, необхідно визначитись із вирішенням окремих проблем кримінального права щодо тлумачення спеціальних понять і термінів шляхом внесення їх у текст Загальної частини КК. Загальна частина КК має містити лише необхідні для правозастосування визначення, поняття, категорії, терміни та інститути. Підхід щодо внесення і закріплення в законі не властивих для Загальної частини КК норм може призвести до неприпустимого дублювання норм і приписів, що містяться в Особливій частині, безпідставного розширення обсягу як самої Загальної частини КК, так і Кримінального кодексу в цілому.

2.6. Підтримати впровадження у правотворчу і правозастосовну діяльність сформованих наукою кримінального права традиційних підходів та принципів, що набули аксіоматичного характеру, а саме: особа може нести кримінальну відповідальність лише за наявності її підстави, тобто вчинення суспільно небезпечного діяння, що містить обов'язкові ознаки складу злочину, передбаченого КК; склад злочину (*corpus delicti*) як специфічна кримінально-правова конструкція виконує надзвичайно важливі кримінально-правові функції в системі кримінально-правового регулювання – фундаментальну, кваліфікаційну, розмежувальну, гарантійну і процесуальну; диференціація й індивідуалізація кримінальної відповідальності повинні базуватися на основоположних принципах кримінального права і мають здійснюватися шляхом обов'язкового врахування суспільної

небезпечності та ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного й обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання, тощо.

3. У сфері наукових досліджень проблем особливої частини кримінального права та вдосконалення чинного законодавства України про кримінальну відповідальність:

3.1. Переглянути систему санкцій та відповідність їх суспільно небезпечним діянням, за які вони передбачені. Санкції мають бути збалансованими з урахуванням тяжкості й ступеня суспільної небезпечності діянь, особливо за складені злочини, елементами яких є насильство, зловживання владою і службовим становищем. Це є необхідним засобом усунення штучної сукупності злочинів, що наразі має місце у правозастосовній практиці.

3.2. Вважати пріоритетними наукові дослідження з питань кримінальної відповідальності за злочини, які мають транснаціональний або організований характер, посягають на сферу екологічної чи економічної безпеки, новітніх технологій, торгівлі людьми, тероризму, незаконному обігу наркотичних засобів.

Успішне досягнення мети протидії наркобізнесу можливе за умов спрямованості заходів запобіжного впливу проти джерел поширення наркотичних засобів і психотропних речовин, зокрема проти їх контрабанди, вирощування нарковмісної сировини, діяльності підпільних нарколабораторій, масового виготовлення наркотиків, розширення мереж збуту, корупційних схем забезпечення наркобізнесу. Окрім цього, державі й громадськості слід активізувати зусилля в таких напрямках, як: 1) посилення контролю за виробництвом прекурсорів, їх реалізацією, експортом, імпортом; 2) перешкоджання втягнен-

ню молоді у немедичне вживання наркотичних засобів; 3) створення належних умов для реабілітації наркозалежних осіб; 4) покращання координації суб'єктів запобіжної діяльності; 5) розширення міжнародного співробітництва у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин тощо.

Разом із тим необхідно продовжувати дослідження злочинів, що посягають на життя та здоров'я, честь і гідність особи, власність, основ національної безпеки, громадської, екологічної та інформаційної безпеки, охорони таємниць тощо.

3.3. Здійснювати лише науково обґрунтовані зміни у законодавстві на підставі дослідження законотворчої та судової практики застосування кримінально-правових норм з метою встановлення їх ефективності, а також усунення суперечностей, дублювання окремих нормативних положень та прогалін у кримінально-правовому регулюванні.

4. У сфері досліджень зарубіжного та міжнародного кримінального права і порівняльної кримінології:

4.1. Визнати доцільним поширення порівняльно-правових досліджень, що дозволить використовувати позитивні досягнення зарубіжних держав у галузі кримінального права та кримінологічних засад, правотворчості й правозастосування. Кожне наукове дослідження чи обґрунтування змін до КК повинно містити порівняльно-правовий аналіз для можливого використання його в удосконаленні чинного законодавства про кримінальну відповідальність, практики його застосування, а також нейтралізації причин та умов злочинності.

4.2. Використовувати у законотворчій роботі, зважаючи на світові процеси глобалізації, зарубіжний досвід у

кримінально-правовому законотворенні, орієнтуючись при цьому на європейські та світові стандарти з безумовним урахуванням фундаментальних ідей Конституції України, принципів та відправних положень національного законодавства про кримінальну відповідальність. Використання досвіду законотворчої роботи інших держав дозволить залучити сучасні тенденції й міжнародні стандарти у сфері кримінально-правової

охорони прав та свобод людини і громадянина. Такий підхід передбачає можливість отримання позитивного досвіду інших держав з метою удосконалення чинного національного законодавства про кримінальну відповідальність і впливу, таким чином, на практику його застосування з метою усунення негативних соціальних явищ, що властиві сучасному суспільству.